

Tabo^ora

1991

ÉL FORTIN

11-12

TABOR je glasilo Združenih slovenskih protikomunistov. — TABOR je last in vestnik Tabora SPB. — Mnenje Tabora SPB predstavljajo članki, ki so podpisani od Glavnega odbora. — Izdaja ga konzorcij. Predsednik: inž. Anton Matičič. — Urejuje in odgovarja uredniški odbor glasila: za lastništvo lic. Ivan Korošec, upravnik Božo Šušteršič.

TABOR iz the voice of the Confederation of the United Slovene Anticomunists.

TABOR es el órgano de la Confederación de los Anticomunistas Eslovenos Unidos. — Director: Ing. Antonio Matičič, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

Imprenta: Talleres Gráficos Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, Buenos Aires, Argentina, T. E. 362-7215.

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual No. 219.314.

NAROČNINA: Argentina \$ 80.000.— Južna Amerika, Evropa in Avstralija 12 dolarjev; ZDA in Kanada 15 dolarjev (zračno paketi). Letaška naročnina za vse države 20 dolarjev (US).

Naročila, reklamacije, nakazila, dopise in ostalo pošto pošiljajte na naslov: Inž. Anton Matičič, Río Colorado 1806 — CP 1686 Hurlingham — Buenos Aires — Argentina. T. E. 665-6654.

NAŠA NASLOVNA SLIKA

V domovinskem časopisju še danes zasledimo mnogo dopisov in člankov, ki slavijo NOB. Slovenija je pa tudi posejana s spomeniki na „slavno“ NOB, katere so oblastniki postavili po vojni. Ni pa nobena skrivnost, da so si jih naredili tudi že kar med trajanjem NOB same. Pričujoča slika nam kaže tak spomenik iz leta 1942.

Ko „Tabor“ preberete, pošljite ga v domovino!

Svobodni sveta,
združite se!
Za Boga,
Narod, Domovino!

Noviembre-Diciembre 1991

November-December 1991

GRB – ZNAMENJE IDENTITETE

Najbolj vidne zdomske publikacije, kolikor so meni poznane, so ob navdušenem poročanju o samostojni slovenski državnosti (25. 6. 1991.) pokazale tudi novi grb te države. Naš „Tabor“ (št. 7-8, 1991.) celo na čelni strani platnic.

Ko sem ga zagledal, me je dobesedno zagomazelo. Za tilnikom sem začutil ledenomrzli dih tisočev poklanih domobranskih mučencev za BOGA — NAROD — DOMOVINO, ki so ostali v breznihi širom te iztrpinčene Slovenije, ko se je meni po posebni milosti božji iz črnega žrela jame v Kočevskem Rogu posrečilo rešiti v življenje, da bi poslej do konca svojih dni ostal krvna priča njihove strašne smrti ter živa vest za vse krivce njihovega mučeništva — pa tudi trpljenja slovenskega naroda minulega skoraj pol stoletja.

Zato se sprašujem in vas sprašujem: Slovenci, ljudje božji, kam smo zabredli? Sta nas zares zapustila spomin in — pamet? Smo tako otopeli, da še svežega spomina nimamo več? Ali pa se je zares tudi sam dobri Bog dokončno obrnil od nas, ki smo bili najlepši cvet kulturne Evrope?

Ko se namreč vrsta evropskih narodov trudi, da bi čim prej zabrisala poslednjo sled zgodovinske sramote, ko celo zibelka in uravnavalka svetovnega komunizma — bivša Sovjetska Zveza — mrzlično pometa z ostanki samega spomina na komunizem, naj prav mi mali Slovenci, ki smo zaradi njega dali sorazmerno največ žrtev, ohranimo njegove sledove celó še v samem znamenju naše identitete — v grbu slovenske države?

Saj je prikazani „novi“ grb svobodne, demokratične, samostojne slovenske države spremenjen samo toliko, da ostane v bistvu enak grbu bivše socialistične (komunistične!) republike. Njegov „izumitelj“ je samo zabrisal eno izmed treh ravninskih valovnic na grbu komunistične federalne republike, nad katerimi je Triglav ostal isti (!); in nad Triglavom tri „celjske“ zvezde, tako da nad najvišjim, osrednjim triglavskim vrhom še vedno žari — sedaj pač zlata (rumena!) „celjska“ zvezda namesto prejšnje rdeče, komunistične. Kaj pač komunistom pomeni en krak zvezde več v šesterokraki „celjski“ zvezdi,

ki ga po svoji izpričani perfidnosti lahko vedno dialektično „opravičijo“, ko pa so „prenovitelji“ rdečo zvezdo že itak enostavno zamenjali za rumeno?!

Vse te „bistvene“ spremembe izumitelj „novega“ grba Marko Pogačnik strašno učeno razlaga v ljubljanskem Delu. Za Triglav omenja, da ga je mojster Plečnik že leta 1934 dal vklesati v plašč Marijinega stebra pred župno cerkvijo na Bledu, toda ne pozabi omeniti, da ga je „Osvobodilna Fronta sedem let pozneje (1941!) razglasila za nacionalni simbol“, ko slovenski narod ne sme pozabiti, da je prva razdrapanana in ušiva partizanska sodrga s „triglavkami“ na glavi ropala, požigala in morila poštene slovenske ljudi po slovenskih vaseh v imenu iste „Osvobodilne Fronte“ — za komunistično revolucijo prav v času tuje okupacije. In prav takšen nespremenjeni Triglav je isti glavni motiv v obeh grbih! — Brez vsakršne oprijemljive smiselne zveze prav bogokletno kliče na pomoč tudi verze iz Prešernovega Krsta, da bi njegova „razlaga“ bila še bolj sprenevedava. Celó znamenje Ying/Yang iz kitajskega sveta v prastari knjigi I Čing mu je dobrodošel pripomoček, da bi uboge slovenske pare zadržal v ravnotežju — „Osvobodilne Fronte“...

Sveveda si ne domišljam, da se kaj razumem na grboslovje; toda tudi za moje oči povprečnega Slovenca „novi“ grb samostojne slovenske države samo ohranja za bodočnost sramotno in krvavo komunistično dediščino. V tisočpetstoletni težki (pa častni!) slovenski zgodovini „izumitelji“ grba svobodne, demokratične, samostojne slovenske države niso bili sposobni najti primernejših simbolov za njen državni grb? Bodo Slovenci z grbom, to je z znamenjem identitete svoje suverenosti še uradno sprejeli, da se je naša zgodovina zares pričela šele s komunistično revolucijo „Osvobodilne Fronte“?

Potem mi bo žal, da me je dobri Bog rešil iz brezna v Kočevskem Rogu.

Milan Zajec

Vsem,

ki so širom sveta z nami v nenehnem boju za

BOGA – NAROD – DOMOVINO

ter bratom in sestram doma v Sloveniji,
naj novorojeni človek-Bog

z blagoslovom božiča

nakloni toliko zdravja, sil in dobre volje, da bi preko
naše vztrajnosti v združenih naporih

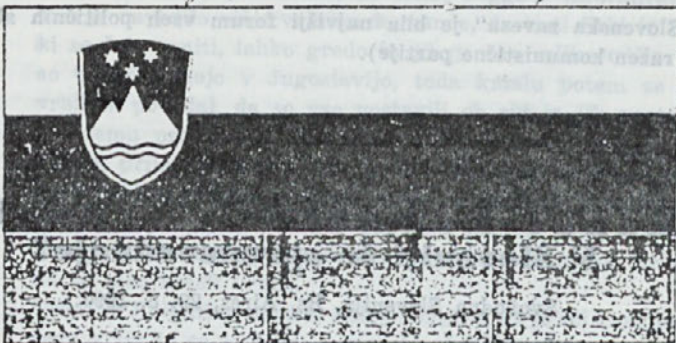
ново leto 1992

pomenilo tudi novi, veliki korak k uresničenju svobode
želijo

Zveza, društva in glasilo Tabor

O novem slovenskem grbu

Osnutek grba: Marko Bizjakovič

"Grb je zamišljen tako, da izraža identeto Slovenije na dveh ravneh:

1. na ravni nacionalnega krajinskega prostora in kulturne tradicije;
2. na univerzalni ravni.

... Tri šesterokrake zvezde Celjskih grofov simbolizirajo kulturno-državniško tradicijo slovenskih dežel, ko gre za njihovo vključenost v tokove Evropske zgodovine.

... Tri zlate zvezde zgoraj označujejo duhovno-etične principe v razmerju do katerih se omenjeno ravnotežje (na človeški ravni osnovno ravnotežje sveta, ravnotežje med moškim in ženskim spolom, na planetarni ravni pa kot ravnotežje med civilizacijo in naravo - op. p.) vzpostavlja. Njihova trikotniška formacija je simbol pluralistične dinamike..." (iz poročila usklajevalne komisije vseh treh zborov skupščine)

Naj najprej povemo, da so tri zvezde izrazit fevdalni simboli, ki so ga celjski grofje povzeli po Sternberghih, ki so jih uporabljali kot upodobitev lastnega imena.

Drugič pa objavljena kopija grba upodobljenega na naslovnici prve številke Slovenske zaveze dokazuje, da današnji grb samostojne države republike Slovenije ima tudi svojo tradicijo.

Ko so se v Ljubljani po dnevu samostojnosti pojavile slovenske zastave z novim grbom, mi je bil stilizirani Triglav vprašanje: „Ali ni to kopija partizanskega grba? Snemamo zvezdo, pa dodajamo grb —?“

Ko sem prijateljem povedal svoj nemir, so mi ponudili priloženo kopijo osnutka z razlago in glavo revije „Slovenska zaveza“ leto 1. z dne 7. maja 1942, števil. 1, kjer je grb z istim Triglavom (le brez morja, katerega še nismo imeli).

„Slovenska zaveza“ je bila najvišji forum vseh političnih strank med vojno (razen komunistične partije).

Marko Kremžar

Konec komunizma v Rusiji V Sloveniji še sprenevedanje?

Svobodna Slovenija, Bs. Aires, 29. 8. 1991.

Če je bil poraz komunizma v Sloveniji sicer hiter, a nekako omiljen, je zlom iste ideologije in sistema v Sovjetski zvezi pretresljiv in bliskovit.

Dokler smo primerjali dogodke v Republiki Sloveniji z Vzhodno Nemčijo, Poljsko, Madžarsko, celo s Češkoslovaško, smo videli, da zapušča Slovenija komunistični sistem po svoji poti in da je na njej če že ne temeljita, vsaj uspešna.

Danes, ko plapolajo narodne zastave po Rusiji in Ukrajini, po Litvi, Latviji in Estoniji, danes, ko demokrati podirajo spomenike komunističnih krvnikov celo v Moskvi, ko je razpuščen centralni komite sovjetske partije, ko so zaprte v Sovjetiji partijske pisarne in arhivi, da jih bodo pregledali do včeraj preganjani ruski demokrati, pa se zdi, da Slovenija zaostaja za časom.

Bela-modra-rdeča zastava, podobna tisti, ki je pred 60 dnevi zaplapolala v Ljubljani, je čez noč pometla z rdečimi simboli po vsej Rusiji. Slovenci pa v demokraciji še naprej vdano gledajo spomenike, ceste in trge, ki so posvečeni mislecm in očetom totalitarizma, kot da se ne bi zavedali, kje iskati vzrok preteklih nesreč ter sedanje moralne in gospodarske krize.

V Rusiji preiskujejo zločine KGB, pri nas o množičnih pokolih govore, a preiskuje jih nihče. Preimenovanim komunistom se zdi pomembneje zahtevati odstavitev tožilca dr. Drobniča, ker je eden od redkih preživelih domobrancev, kakor razjasniti odgovornost za množični poboj njegovih nekdanjih soborcev. Celó zakon o državljanstvu, ki naj bi pomenil pričetek nove dobe, je bil tako izrabljen, da govori o nasprotnikih komunizma kakor o kolaboracionistih z okupatorjem, o pričetku komunističnega totalitarizma pa kot o „osvoboditvi“. V Rusiji in ob Baltiku gledajo na nasprotnike komunizma kot na junake, pri nas pa je kleveta še vedno poluradno sprejeta „resnica“.

Nikolaj Tolstoj:

MINISTER IN POKOLI

(Nadaljevanje.)

Kot je razložila Lady Falmouth, so Selby-Bigge-a informirali, da... bi. o je navodilo višje vojaške komande, da tisti Srbi in Slovenci, ki se žele vrniti, lahko gredo in jih je res veliko odšlo. Vrnjeni so bili čez mejo v Jugoslavijo, toda kmalu potem se je eden vrnil in povedal, da so vse postavili ob zid in jih postrelili ali, kot temu pravijo — likvidirali. Tisti, ki jim je ušel, je rekel svojim prijateljem: Naj se zgodi karkoli, ne pojdite tja! Ko bi morala oditi naslednja skupina, so se uprli. V taborišču so nastale velike težave. Nikogar več niso poslali. Toda oni (verjetno poveljnik taborišča) so sporočili poveljniku korpusa Keightley-u, da se niso hoteli vrniti.

Tedaj je Keightley obiskal Selby-Bigge-a, ki je bil zastopnik Rdečega križa in se je dobro razumel s četniki, ki bi sprejeli njegov nasvet. Keightley ga je prosil, naj gre k njim in jih pregovori, da gredo. Selby-Bigge je generalu odgovoril, da kaj takega ne more storiti, ker so prejeli poročilo, ki izgleda verodostojno, zato Rdeči križ tega ne more. Ne morejo nagovarjati ljudi, naj store, česar nočejo, kar je težavno. Keightley je trdovratno vztrajal, da je to ukaz višje komande in, ko se je Selby-Bigge uprl, je rekel: „To je ukaz!“ Na to je Selby-Bigge odgovoril: „Dobro, mi je zelo žal, Sir, toda jaz nisem pod Vašo komando! Jaz uradno zastopam Rdeči križ in tega ne morem storiti.“ Keightley je na to odgovoril: „Prav, lahko greš!“ in ga je poslal nazaj v Anglijo. Selby-Bigge mu je odgovoril: „Vas razumem. Vrnil se bom in to povedal svojim ljudem: Jaz tega ne morem storiti!“ S tem je bil razgovor končan. Ko je bil že med vrati, Keightley reče: „No, dobro, ne bodo šli“. In niso šli...

Bilo je v četrtek, 31. maja, ko je 5. korpus sporočil, da preostali domobranci odklanjajo odhod. Verjetno sta Selby-Bigge in Keightley prejnjši dan imela razgovor. Čez nekaj tednov je Keightley pripovedoval Lady Limerick, ki je bila podpredsednica Britanskega Rdečega križa, „da je govoril s Selby-Bigge-jem, ki je precej ostro nastopil proti vračanju beguncev v njihove domovine, posebno ko so se začeli upirati, zato je on priporočil, da Rdeči križ umakne svoje osebje. Keightley je bil zaradi tega zelo razburjen...“ Zvečer 30. maja je Jane Balding zapisala v svoj dnevnik, da bo Rdeči križ v celoti odstopil, dokler ne dobe zagotovila, da so slovenski civilisti varni. To je moralo biti po naročilu Selby-Bigge-ja.

General Keightley je ob odločnem protestu Selby-Bigge-ja takoj popustil. Nigel Gosling je kmalu potem zapisal:

Kolikor vem, je Selby-Bigge o stvari osebno govoril z vojaškim poveljnikom. Videl sem ga po razgovoru z generalom in je bil videti zadovoljen. Takoj je bilo izdano (ustno) navodilo, da begunci ne bodo preseljeni brez njihove privolitve, v kolikor je to stvar M. G. (vojaška vlada), (Rusi in drugi sovražni begunci pa so odgovornost vojske).

Nekaj tednov pozneje je imel Keightley razgovor z Lady Limerick, v katerem podaja svoje lastno gledanje na položaj, v katerega je bil zapleten 5. korpus. Je zanimivo branje:

Vprašala sem ga, kakšen je bil položaj teh ruskih brezdomcev in Jugoslovanov. Rekel mi je, da je tu treba gledati na dve okolnosti, ki sta privedli do tega vprašanja. V prvem primeru, ujetih je bilo več tisoč Kozakov, ki so se že tri leta in pol borili na nemški strani. Bili so v nemških uniformah in smo jih zajeli kot vojne ujetnike. Z njimi je bilo več kot 1.500 moških, žensk in ruskih družin; bili so oboroženi in so hodili okrog s polkom. Z ozirom na sprejeto pogodbo je bilo določeno, da se ti Rusi vrnejo nazaj v Rusijo. Verjetno je prišlo do protesta, ker, tako je rekel Keightley, je bilo treba „samo dvakrat ustreliti“ in nikoli zadeti. Potem smo se pogovorili in prišli do sporazuma, da se vsi vrnejo na sovjetsko ozemlje, z ženami in otroci vred. Moški so se prostovoljno vrnili, ženske pa so v začetku protestirale, ker jih je naščuval njihov duhovnik, potem pa so mu sledile na vlak in so se vsi skupaj vrnili. Eden od britanskih častnikov jih je spremljal na sovjetsko ozemlje in je slišal, kako jim je sovjetski poveljnik razlagal, da bodo morali biti prevzgojeni v sovjetske državljane, naj bodo pripravljene na trdo delo, nikakor pa ne bodo kaznovani. Sploh ni bilo nobenega dokaza, da bi jih streljali. Glede Kozakov sem ga vprašala, če kaj ve, ali so bili iz krajev, ki so jih zasedli Nemci, ko so napadli Rusijo, ali pa so že pred vojno živeli v zahodni Evropi in so bili zagovorniki starega režima. Rekel je, da tega ne ve, in da je bilo to težko ugotoviti — mislil je, da je kdo lahko bil med njimi — toda mi smo vedeli, da so se borili s nemškimi vojski, nismo pa imeli nobenega dokaza, da so „beli“ Rusi.

Za Jugoslovane je rekel, da je bilo veliko število brezdomcev (ne vojakov); te smo vprašali, če se hočejo vrniti v Jugoslavijo in so na to pristali, pravzaprav so se prostovoljno javili, mi pa smo jih odposlali s tovornjaki in vlakom. Ko so prišli čez most, so vse postrelili z mitraljezi. Ko smo to zvedeli, nismo nikogar več vrnili, razen tistih, ki so se javili prostovoljno. V rešnici se je vračanje D.P. s tem končalo. General Keightley mi je zagotovil, da niso nikogar vrnili s silo.

Selby-Bigge-ovo posredovanje je rešilo na stotine ali na tisoče življenj. Zgodovinarja bo zanimalo Keightley-jevo gledanje na prisilno vračanje Jugo-

slovanov. Bil je tako zaskrbljen, če bi to prišlo v javnost, da je svojo tako skrbno pripravljeno akcijo takoj ustavil. Postaja jasno, da je za to vedelo le nekaj izbrancev, pa še ti le takrat, ko je bilo neobhodno potrebno. Selby-Bigge, ki je v taborišču delal, je odkril, kaj se v resnici dogaja, šele, ko je Ljotič prinesel svojo grozno novico. Da bodo vrnili 6.000 civilistov, je bilo odločeno že 23. maja, ko so se (istega večera za to zmenili s Titovci, izvršno povelje pa je bilo poveljniku vetrinjskega taborišča izdano šele 31. maja. Nigel Nicolson, obveščevalni oficir First Guards brigade, ki je bil odgovoren, da pripravi transport in spremstvo, 30. maja o tem načrtu še ni nič vedel. Istega dne je ob devetih dopoldne vprašal poveljstvo divizije: „Vetrinje, imate kakšne načrte glede civilistov?“

V tem postranskem dogodku je nekaj zelo pomembnih stvari. Kaže Keightley-jev velik strah, da bi stvar ne prišla v javnost in na panično naglico, s katero je načrt preklical, kakor hitro je prišlo do odkritega nasprotovanja. To kaže, da bi bil dogovor s Titovci lahko preklican brez najmanjšega protesta in brez kakšne škode. Slovenci so bili kmau potem prestavljeni v Spittal, kjer 5. korpusu niso bili v nikakršno breme.

Na kratko, iz tega je razvidno, da tu ni bil gospodar položaja ne MacCreery niti ne Alexander, ampak Keightley. On bi lahko hitro in po svoji volji spreminjal politiko, kakor bi hotel, edina ovira pri tem je bil strah, da bi kdo odkril, kaj se v resnici dogaja. Osmi armadi bi enostavno poročal, da se Jugoslovani nočejo vrniti, kar bi bil za MacCreeryja zadosten razlog, da operacijo ustavi.

Toda, ali je res odločal Keightley? Do 28. maja je neusmiljeno zavračal proteste visokih oficirjev kot je bil Arbutnott. Zdaj pa, tako izgleda, je moral popustiti pred prvo oviro, ki se je pojavila. Macmillan, ki je to prisilno vračanje dovolil, in Low, ki ga je organiziral, sta odšla. Samo trenuten poskus, da bi Selby-Bigge-ja z grožnjo prisilil k sodelovanju, pa se je vse podrl. V kolikor vemo, bi Keightley ne bil nič proti, če bi bilo že enkrat konec te politike, kateri je v primeru Kozakov v začetku odločno nasprotoval. Tako mislijo mnogi, ki so ga takrat bolj od blizu poznali.

Drugi, verjetno povezan faktor za tako nepredvideno ustavitev prisilne repatriacije je bil bližajoči se dogodek, ki bo naredil konec postopku, ki je postal nagnusen že vsakemu vojaku, ki je bil prisiljen pri tem sodelovati. Zjutraj 1. junija se je v Celovcu razvedelo, da Vrhovni zavezniški poveljnik pride na ogled področja 5. korpusa. Obisk je bil napovedan za ponedeljek 4. junija. Zgodaj zjutraj v nedeljo 3. junija je major Barre dobil od 6. oklopne divizije telefonski klic: „Zadrži vsako repatriacijo v J(ugo)-S(lavijo) — TFO (till further orders — do nadaljnje odredbe). Razen civilistov danes dopoldne.“

Civilisti, na katere se nanaša zadnji stavek, je bilo nekaj beguncev, ki so se prostovoljno javili za Jugoslavijo. Eden od teh, ki je pozneje ušel, se spominja, kako je drugi dan na Področji izvežbana četa partizanskih morilcev čakala „na velik transport ujetnikov“. S temi morilci so bili tudi britanski oficirji od Sixth Special Force. (šesta posebna enota), katere skrivnostno

vlogo si bomo ogledali v 12. poglavju. Verjetno so bili vsi razočarani v svojem pričakovanju.

Zvečer 8. junija je major Barre obiskal dr. Meršola v njegovem stanovanju in ga prosil, naj bo zjutraj pripravljen, ko v taborišče pride neki odlični gost.

Drugi dan opoldne je v taborišče pripeljala vrsta avtomobilov. Vetrinjski begunci so stali v vrstah pred svojimi zasilnimi šotori v nedeljskih oblekah za tako velik dogodek. Pred svojo pisarno je čakal major Barre, ob njem pa so bili: njegovi pomočniki, bolničarki Rdečega križa Jeane Balding in Florence Phillips, in dr. Meršol. Field-Maršal Alexander, v spremstvu generala Richarda McCreery-ja, poveljnika Osme armade, je stopil iz avtomobila in se jim približal. Po kratkih formalnostih je major Barre Alexandru predstavil dr. Meršola. Barre je dr. Meršolu že prej poudaril, da ima sedaj izredno priliko, da Vrhovnemu zavezniškemu poveljniku pove resnico in iz tega napravi, kar največ more. „Doktor, to je Vaša zlata priložnost za zadnjo prošnjo! Izrabite jo!“

Alexander mu je stisnil roko in z zanimanjem poslušal, kar je govoril. Doktor Meršol se je predstavil, potem pa mu je začel jedrnato pripovedovati, kako je moral s svojimi rojaki Slovenci bežati preko Karavank na Koroško, kjer so se predali v varstvo angleškim četam. Zdaj so bili domobranci že s silo vrnjeni in brez sodbe pobiti od Titovih partizanov...

„Naši Domobranci se niso nikoli borili proti zavezniškom,“ je nadaljeval. „Nasprotno — reševali so vaše pilote in zavezniški stvari pomagali, kjerkoli so mogli. Borili pa so se proti komunistom, ki so bili v Sloveniji, kakor tudi v drugih krajih Jugoslavije, samo roparji in morilci.“

Maršal Alexander je z velikim zanimanjem in radovednostjo sledil njegovim besedam. Vprašal ga je še: „Kako pa veste, da so bili vojaki pobiti?“ — „To so nam povedali tisti, ki so ušli in se vrnili nazaj čez gore; dali so nam podrobna poročila.“

Prevzet nad Meršolovo odkritostjo, ga je Alexander vprašal o njegovih osebnih izkušnjah. Doktor mu je na zemljevidu pokazal, kje je doma in pot čez Ljubelj, po kateri so slovenski begunci bežali pred naraščajočim komunističnim terorjem. Alexander je potem povzel drugo misel. Povsod okrog njega, stisnjena med zasilne šotore in vozove, je tiho stala množica kmečkih žena in otrok; vsi so imeli oči uprte v moža, ki je edini imel moč, da jim ohrani življenje ali pa jih izroči v strašen konec.

„Kaj je večina teh ljudi po poklicu?“ se je zanimal Alexander.

„Večinoma so kmetje, ki so zapustili svoj dom in svojo zemljo v strahu, da jih bodo komunisti pomorili. Sir!“ je nadaljeval Meršol, „zahvalim se Vam in drugim britanskim oblastem za pomoč, katero ste nam nudili doslej. Prosim Vas, dajte nam zatočišče, varstvo in pomoč. Prosimo Vas, pustite nas tu v Vetrinju! Ne pošljite nas nazaj v Jugoslavijo! To bi pomenilo mučenje in smrt za mnoge izmed nas.“

Vidno ganjen zaradi Meršolovega poročila o usodi domobrancev, je Alexander odgovoril: „Ker govorite angleško, Vam bom povedal po angleško:

Žal mi je, da tega nisem vedel prej. Žal mi je, vendar zdaj se ne da pomagati.“

Za ostale preživele slovenske begunce je Alexander dal trdno zagotovilo, da je njihova varnost zajamčena. „Zaradi mene lahko ostanete tu. Bodate mirni — pomagali bomo Vam in vašim ljudem!“

Major Barre se je ponudil, da bi Alexandrovi družbi razkazal taborišče, a so vljudno odklonili in odšli na poveljstvo First Guards brigade na kosilo.

Zvečer je poročnik Ames prejel sledeče pisano povelje:

Novi armadni postopek glede Jugoslovancev... veljaven takoj...

1) Noben Jugoslovan ne bo vrnjen v Jugoslavijo ali izročen jugoslovanski vojski proti njegovi volji.

2) Jugoslovani, ki so se borili proti Titu, se bodo smatrali kot predane osebe in bodo poslani v vetrinjsko taborišče na razpoloženje. Nadaljnja navodila slede.

3) Vse te osebe bodo smatrane kot brezdomci in bodo končno preseljeni v Italijo.

4) Nobene evakuacije več iz Vetrinja, TFO (nadaljnje naredbe slede).

4. junija 1945.

Vse do tedaj major Barre ali dr. Meršol nista vedela, če je odgoditev vračanja z dne 31. maja začasna, ali pa je to pomenilo popolno spremembo politike prisiljenega vračanja. Zdaj sta zvedela, da je 6.000 brezdomcev v Vetrinju, kakor tudi tisoči drugih, ki so bili raztreseni po britanski coni Avstrije, na varnem.

Jane Balding je v svojem dnevniku za 4. junij zapisala, da je po Alexandrovem obisku v taborišču zavladalo veselje. Prejšnji dan jo je bolel želodec, a ob Alexandrovi legendarni moči je pozabila celo na bolezen.

V taborišče sem šla bolj zgodaj — Govorice, da je Alexander že v Celovcu in pride v taborišče — potem, da ne pride — pa je prišel, ko smo se ravno odpravljali h kosilu — Stala sem ob majorju Barreju, da ga vidim, ko bo šel mimo — Pa se je ustavil, stopil iz automobila in nam podal roko, z nami nekaj minut govoril in se kmalu poslovil — Slikali smo se — Kmalu sem se počutila bolje. Popoldne so vojaki odšli iz šolskih prostorov, družine so se veselile; odkazali smo jim sobe. Celo taborišče v velikem veselju, ker jim je Alexander rekel, da ne bodo vrnjeni v Jugoslavijo.

Za majorja Barreja je bil to važen dogodek, čeprav je bil čudno nepotreben. Pozneje mi je razlagal:

Tedaj nisem mogel razumeti, zakaj je pravzaprav prišel. Hočem reči, vojno področje je tako obširno. Sovražnosti so bile končane, vendar je bilo veliko raznih drugih problemov. Toliko stvari je bilo treba urediti... to ga je verjetno prineslo. Hotel je videti, se sam prepričati... to ga je zdaj spominjam, mu novica o prisilnem vračanju ni bila neznana. Lahko rečem, da je Alexander

dobro vedel, kaj se je zgodilo (ko je 4. junija stopil v vetrinjsko taborišče), a ni hotel izdati, kaj ve. Nič ni bil presenečen. Ni prišel v Vetrinje v taborišče, ne da bi vedel, kaj se tu godi... v to sem trdno prepričan. Ali si lahko predstavljate Alexandra na svojem visokem položaju, pa ti pride ogledovat naše malo taborišče!?

Ko je bil AFHQ 31. maja obveščen, da se Slovenci vrtnitvi upirajo (v resnici sta se uprla samo Selby-Bigge in Barre), se zdi verjetno, da je hotel Alexander osebno videti, kaj je na stvari. Zelo verjetno je tudi, da so se začele širiti vznemirljive vesti. Vemo, da so obenem s slovensko, podobne pritožbe prihajale do njega tudi od Kozakov. Tisti, ki privatno mislijo, da je bil Alexander odgovoren za nasilno repatriacijo, razlagajo, da izraz „novi armadni postopek“ pomeni, da je s tem sprejel odgovornost za vso politiko do tega dne. Tako sklepanje je preostro. Tako gledanje bi bilo upravičeno, če bi Alexander preklical kak prekršek ali nepošteno zlorabo dosedanjih odredb. Kaj je on sumil in koliko je bil o vsem tem informiran, preden je prišel v Vetrinje, tega ne bomo nikoli zvedeli. V primeru Kozakov moramo reči, da je bil vedno nepopustljiv proti vsakemu nasilju, in posebno, da je vedno vztrajal na nujnosti preiskave o državljanstvu. Možno je, da mu jugoslovanske zadeve niso bile toliko poznane, zato je bil ponekod popustljiv in ga je treba gledati z bolj splošnega vidika.

Na splošno so britanski vojaki delali razliko med Kozaki in Jugoslovani. Čeprav je sovjetska Rusija tedaj bila upoštevan zaveznik, je bilo priznано, da imajo Kozaki upravičene razloge, da komuniste sovražijo in se jih boje. Občudovali so jih kot izvrstne jahače v slikovitih nastopih, poleg tega pa so bili mnogi njihovi častniki svetovno izobraženi ljudje iz Berlina, Bruslja in Pariza; s temi so s svojimi angleškimi osvajalci lahko govorili o vsaki stvari v francoskem, angleškem ali nemškem jeziku. Predvsem pa — nihče ni imel nikakršnih utvar, kaj se bo z njimi zgodilo, če pridejo v sovjetske roke.

V primeru s Kozaki so bili Jugoslovani na slabšem. Med oficirji je malo kdo govoril angleško. Med seboj so se razlikovali po jeziku in so bili zaradi medsebojnih narodnostnih nasprotij med Srbi in Hrvati in Slovenci pogosto imenovani kot „balkanski banditi“. Njihovo zgodovino so odklanjali kot zmedeno, da je ni mogoče razumeti. Široko razvpite medvojne krutosti, ki so jih zagrešili ustaši, so zbujele skoraj odkrito mnenje, da posebno Hrvati za služijo vse, kar jih zadene. Nasprotno pa je bil Tito proslavljan kot njihov zavezniški heroj. Čeprav so njegovi partizani kmalu padli v nemilost, je vendar le malo Angležev moglo verjeti, da je zmožen krutosti, kakršne si je dovoljeval Stalin.

Zelel bi, da je to le poenostavljeno posploševanje, a bojim se, da je v tem precej resnice. Verjetno je, na primer, da je general McCreery, katerega so vsi, ki so ga poznali, imeli za dobrega in poštenega moža, razumel, potrdil in dovolil nekaj, kar se je godilo v Vetrinju. Vzemimo oba slučaja: če se spomnimo prevare, s katero si ga je podvrigel štab 5. korpusa v zadevi

Kozakov (najhujši primer mora biti še raziskan), se zdi tem bolj verjetno, da sta bila on in Alexander prav tako preslepljena v slučaju Jugoslovanov.

Čeprav je bil „novi armadni postopek“, ki naj konča prisilno repatriacijo Jugoslovanov, izdan kot posledica Alexandrovega obiška v Vetrinju, je bil na hitro roko pripravljen že en dan prej v Celovcu. Vojaški dnevnik 5. korpusa pravi: „Od 5.000 slovenskih civilistov v vetrinjskem taborišču so se samo 104 prostovoljno javili za vrnitev v Jugoslavijo, ko so po novi odredbi lahko izbirali.“ Da je Keightley tako hitro podlegel protestu Selby-Bigge-ja, je to naredil samo iz strahu, da bo razkrinkan.

Obstaja zanimiva paralela med to in varnostno mero za Kozake in lahko z eno pojasnimo drugo. Alexander je 4. junija postavil „novi armadni postopek“, ob istem času pa je 78. pehotna divizija izdala ukaz, da mora biti preiskava o državljanstvu med Kozaki natančno izvršena. Že sam obstoj te odredbe je dokaz, da v nasprotju z vsemi obstoječimi odredbami in tem sledečim poročilom, pred tem dnem sploh ni bilo o državljanstvu nobenega pregleda. Zato ni čudno, če je o tem v tozadevni kartoteki izginila vsaka sled, posebno z ozirom na dejstvo, da v arhivu Osme armade ali 5. korpusa prav tako ni najti paralelnega originala „novega armadnega postopka“ iz Vetrinja. (Slučajno je en izvod preživel pri Slovencih v Vetrinju in je po poznejšem dopisovanju ostal v Arhivu Zunanjega urada).

Ni dvoma, da je ta zakasnela odredba o preiskavi državljanstva Kozakov obstajala. Žena Nikolaja Krasnova, Lili, mu je leta 1956 povedala, kaj se je zgodilo takoj po njegovem odhodu iz Lienza, 28. maja 1945:

Da se izogneta prisilni repatriaciji, sta moja mati in žena kar v oblekah, ki sta jih imeli na sebi, brez vsake hrane, izginili v bližnje avstrijske hribe. S seboj sta vzeli le malo strupa za slučaj, če bi ju ujeli in poslali v Sovjetijo. Ne mati in ne žena nista nikoli živeli v Sovjetski zvezi, zato nista bili podvrženi repatriaciji, toda takrat se na to ni nihče oziral — če si bil Rus, so te poslali v Sovjetsko zvezo. Mati in Lili bi raje umrli, kot pa živeli za žično ograjo na vzhodu.

Nenadoma, 4. junija, je prišel nov odlok: vsi tisti, ki so pred letom 1939 živeli izven meja Sovjetske zveze, niso bili podvrženi repatriaciji. Te ljudi so zdaj smatrali za DP, brezdomce. Tako je nastal nov družbeni razred, ki so ga priznale vse države sveta, razred razseljenih oseb.

Krasnovo poročilo, ki ga je dobil od svoje žene, je potrjeno z dogodki v taborišču Peggetz. 4. junija so vojaki od Argylls aretirali emigrantskega generala Verdiži-ja. Naslednji dan je bil nepričakovano izpuščen: „Izkazalo se je, da je bil general Verdiži jugoslovanski državlján, zato ni bil poslan z Rusi v Judenburg“. Po končanih glavnih predajah 1. in 2. junija, je polkovnik Malcolm v Lienzu prejel navodila, katera mu je brigadir Musson 26. maja zadržal. Za Kozake, ki so dokazali, da niso sovjetski državljani, je bilo posebno taborišče v Dölsach. Naloga nanovo izdanega ukaza o preiskavi državljanstva je bila naložena majorju Daviesu in se tega še prav dobro spo-

minja. Čeprav je odredba od 4. junija šla skozi poveljstvo 36. pehotne brigade, general Musson zdaj pravi: „O tem ničesar ne vem... Tega enostavno ne vem, ker nisem vedel, da pride Alexander — pri tem ti ne morem pomagati.“ Dan potem, ko je prišel v veljavo novi ukaz o zasliševanju, je bil Musson poslan domov na enomesečni dopust, zato ga ni bilo na ozemlju 78. divizije, ko je tisto popoldne prišel Alexander.

V 8. poglavju je bilo opisano, kako so bili Kozaki, ki so bili pod 6. oklopno divizijo, kmalu po 15. maju prestavljeni na področje 46. pehotne divizije. Vzrok za to je bil, to se jasno vidi, nasprotovanje generala Murray-a in njegovih vojakov nameravani izročitvi njihovih ujetnikov Sovjetom. Brigadir Patrick Scott, ki je 12. maja sprejel predajo 6. Terek kozaškega polka princa zu Salm-a, je Keightley-ju osebno izrazil svoje razočaranje nad tem načrtom. Scotova 38. Irska pehotna brigada je bila 17. maja zamenjana s Hampshire brigado. Ker Hampshire-ci niso bili vezani na pogoje, katere je Scott častno dal princu zu Salm, so računali, da bodo ti manj uporni pri izvrševanju predaje Sovjetom. Ampak, če je to pričakoval brigadir Low, se je pošteno zmotil.

Ko se je to godilo, je bil C. W. H. Story generalni zastopnik vojaškega kaplana pri 5. korpusu. On mi je pojasnil:

Nekega dne sem od Rev. John Vaughan-a dobil telefonski klic. Bil je kaplan pri Hampshire brigadi in me je prosil, če mu lahko pomagam. Njegovi vojaki so bili bliže upor, kot je kdo doslej doživel. Prišli so ga vprašati, če bi kurati mogli kaj storiti. Bilo jim je ukazano, da morajo z nasajenimi bajoneti prisiliti „bele“ Ruse na transport, ki gre v Rusijo. Beli Rusi so bili prepričani, da jih pošiljajo v smrt ali v solne rudnike, pa naj Sovjeti obljubijo karkoli hočejo. Metali so se na tla in prisili usmiljenja.

Šel sem, da poiščem brigadirja Tryon-a, ki je bil brigadni A/Q, pa sem dobil le njegovega namestnika, DAAG, ki je mirno razlagal, da so se za vrnitev teh ljudi sporazumeli in da je sovjetska komanda obljubila lepo ravnanje in prevzgojo. Klical sem namestnika glavnega kurata Rev. T. Layng-a pri GHQ, CMF (Central Mediterranean Force) v Casertii. On se je ob tej novici zelo razjezil in je klical Generalnega kurata Conor L. Hughes-a v Vojnem uradu.

Kaj se je potem zgodilo, mi ni točno znano, a generalni kurat ni imel direktne zveze s „Prime ministrom“, ampak le z njegovim tajnikom, ki je imel zvezo z njim.

Kot se spominjam, mi je bilo rečeno, da so zvonili telefoni, in da je sam Churchill ukazal, da nihče ne sme biti vrnjen proti njegovi volji. Kdo mi je to povedal, tega se več ne spominjam...

Toliko vem, da je stvar prišla do kurata v Vojnem uradu. Imam vtis, da je moj štab (5. korpusa) ob tem najbolj sramotnem dogodku vse vojne, kar se tiče britanske armade, ostal brezčuten in mrzel. Edino zadoščenje sem dobil, ko sem videl jezo in

gnus navadnih vojakov in — če se to more dokazati — Churchillova hitra reakcija na to novico.

K temu Rev. Story dodaja: „Zdaj nimam nobenega stika s ljudmi, s katerimi sem takrat govoril (večinoma so že pomrli), razen Rev. John Vaughan-a. Pred nekaj dnevi sem z njim govoril po telefonu. On pravi, da ni slišal o nobenih novih odredbah, ki bi preklicevale vračanje teh ljudi, samo objavljeno obljubo sovjetske komande o poštenem postopku.“ To je lahko res, ker je bil ta nesrečni dogodek končan nekaj ur potem, ko me je klical po telefonu.

Ta protest se je potemtakem zgodil na predvečer Alexandrovega obiska, ko je bila predaja v glavnem končana. Če je Churchill interveniral ali ne, ne vemo, ni pa vprašanja, da je bil Alexander takoj informiran o nastopu vojaškega kurata; zato je že nekaj vedel, kaj se dogaja, ko je prišel v Avstrijo.

Dan po obisku Vetrinja, 5. junija, je Field-Maršal obiskal Arbutnotovo 78. pehotno divizijo. Tisto popoldne je sklical sestanek na poveljstvu 38. pehotne brigade v Treffenu blizu Beljaka. Brigadir je bil Patrick Scott, ki je pred tremi tedni uspešno „pregovoril“ Hrvate, da so se predali Titovi vojski. Po drugi strani pa je kazal veliko sočutja do Kozakov. Leopold Goëss, avstrijski častnik v 15. kovaškem konjeniškem korpusu, ki je ušel repatriaciji koncem maja, se spominja srečanja s Scottom pri neki konjski dirki:

Ko sem moji ženi povedal, kdo je, se je hotela skriti; to je bilo nemogoče, zato sem samo upal, da me ne bo spoznal. Pa me je in je rekel: „Poslušaj! Ne verjemi, da bi te ne našli, če bi zares hoteli — toda ljudje, ki imajo tako lepe konje in pse kot ti, bi ne smeli iti v Sibirijo.“

Na poveljstvu brigadirja Scotta je bil mladi Goëssov nečak 5. junija priča izrednemu dogodku. Grof Aripbrand Thurn je bil 20-letni avstrijski plemič, katerega dom je slučajno bil Bleiburški grad, kjer se je Scott s partizanskim komandantom Basto pogajal za predajo Hrvatov. Družina Thurn je bila proti nacistom, zato so nekateri od njih bili odpeljani v Dachau. Zadnje dni vojne je ne glede na veliko nevarnost, nekemu novozelandskemu poročniku pomagal pobegniti. Ker je bil odločen protinacist in je dobro znal angleško in nemško, je bil kot podporočnik sprejet v Scottov štab. Britanci so tega grofa Aripbranda klicali „Archie“. Bil je visok, vljuden in miren fant, v kolikor se ga kolegi še spominjajo. Dobil je ukaz, da se priključi Irski brigadi kot tolmač in spremljevalec in je takoj postal vesel tovariš mladim irskim častnikom, katerim je njegova očarljiva sestra Christa zadala več ran kot Wehrmacht.

Pred tistimi kritičnimi dnevi, ko so začeli vračati Kozake, je bil grof Thurn priča, kako je bil Scott proti vračanju kovaških častnikov, ki so imeli jugoslovansko ali francosko državljanstvo, in kako si je prizadeval, da bi jih iz svojega področja prepeljal v ameriško cono v Nemčiji. Častniki 38. pehotne brigade so bili enotnega mnenja, da je bil štab 5. korpusa tisti, kjer so vztrajali na tem, da se vsi Kozaki brez izjeme izročijo Sovjetom, in niso dopuščali

nobenega usmiljenja ali človečanskih ozirov, ki tradicionalno gredo jetnikom, kar bi zavrlo njihov cilj. Bila pa je znano, da je Alexander sočustvoval z njihovi težkim položajem.

Ko je Alexander prišel v Treffen, ga je brigadna godba na pihala in bobne pozdravila z napevom „Na umik“. Ko so to nekaj časa poslušali — tako je pozneje zapisal Scott —, so posedli za mize in imeli prigrizek, zunaj na polju pa je godba še naprej igrala.

Tik pred tem je bil Archie Thurn, ki je bil v brigadnem štabu, priča pomembnemu pogovoru. Scott je Alexandra sprejel na štabu brigade, kjer je bil prej sedež protestantske mladine. Komaj so se vsi zbrali, je Scott sprožil vprašanje Kozakov: Kako je bil prisiljen sodelovati pri tem sramotnem opravku in je razlagal, kako je skušal rešiti tiste, ki so bili pod njegovo komando. Maršal je napeto poslušal, takoj potem, ko je Scott končal svojo žalostno zgodbo, je tudi sam izrazil svoje simpatije s Kozaki. Spomnil se je, kako se je leta 1919 boril na strani „Belih“, in od takrat je vedno bil na njihovi strani.

Bridko je obžaloval dejstvo, da so bili Kozaki predani Boljševikom, katerim ne bi smeli nikdar dovoliti, da so zasedli pol Evrope. Izdaja Kozakov sploh ne bi smela biti dovoljena. Toda kar se je zgodilo prejšnji teden, niti on, kot Vrhovni poveljnik zavezniške vojske, ni mogel preprečiti. Politiki so to vzeli iz njegovih rok in izvršili to sramotno kupčijo (dirty business). Kdo so bili ti politiki, tega Alexander ni izrekel, vendar se Thurn še dobro spominja njegove pritožbe, „če bi Eden imel več hrbtenice, bi rešil vse Kozake“.

Archie Thurn je bil zelo presenečen, kako odprto je Alexander govoril, in kako so prisotni z njim soglašali. Za zgodovinarja je ta Thurnova izjava velike važnosti, ker je to direkten dokaz, kako je Alexander gledal na ta problem, in kaj se je zgodilo proti njegovi volji. Morda ni tako važno, kaj je Alexander rekel (ker njegovo gledanje je bilo izraženo v njegovih odločitvah), bolj važno je bilo to, pred kom je to izrekel. Na tej poti so Alexandra spremljali: Richard McCreery, poveljnik Osmе armade, Charles Keightley, poveljnik 5. korpusa in Robert Arbuthnott, poveljnik 78. pehotne divizije. Patrick Scott je pripomnil: Za kratek čas je bila na našem skromnem poveljstvu zbrana cela poveljniška vrsta.

Ta Thurnova izjava je potrjena tudi po drugih virih. General Sir William Morgan je bil v času predaj pri AFHQ poveljnik Alexandrovega štaba, jeseni istega leta pa je Alexandru nasledil kot Vrhovni zavezniški poveljnik. Ta mi je izjavil, da je Alexander takoj, ko so v Caserto prišle vesti o prevari in krutostih pri vračanju Kozakov, začel preiskavo in je bil zelo jezen, ko je zvedel, kaj se je zgodilo. Ta Morganova izjava daje vtis, da je bil prav to najvažnejši ali edini vzrok Alexandrovega obiska. Ko je vračanje ujetnikov ustavil in se vrnil v Napoli, je sklenil, da se kaj takega ne bo nikoli več zgodilo, dokler bo on zavezniški poveljnik. Z naprej je zavračal zahteve Zunanjega urada za prisilno vrnitev poedinih sovjetskih državljanov in je generalu Morganu ponovno izražal svoj gnus nad to politiko.

Pričevanje generala Morgana potrjuje tudi brigadir C. E. Tryon-Wil-

son, ki je bil v Keightley-jevem štabu A/Q. On je v glavnem vedel za vse, kar je šlo skozi štab v Celovcu, in je od svojih kolegov od vseh strani slišal o Alexandrovi jezi ob času njegovega obiska 4. junija. Bilo mu je jasno, da je bila novica o tragediji za Alexandra novo, pretresljivo odkritje.

Prav tako se general Bredin, ki je bil tedaj v štabu 78. pehotne divizije, spominja, kako je bil general Arbuthnott jezen, takoj ko je prejel odredbo o vrnitvi Kozakov. Protesti od vseh strani so šli prav do vrha — mu je pravil general Arbuthnott: „Poskušali smo dobiti vse, tudi Alexandra!“ Alexander je čutil prav tak gnus in ogorčenje kot Arbuthnott, vendar — tako je rekel Bredin — njegove roke so bile zvezane s tistim, za kar so se sporazumeli v Jalti.

Da je Alexander protestiral pri višjih oblasteh, izpričuje gospa Louise Buchanan. Leta 1945 je bila pri svojih prijateljih blizu Alexandrovega doma v Hillsborough, kjer je preživiljal svoj dopust. Tam se je razgovoril o mnogih težavah v Sredozemskem področju, ki so ga mučile.

Gospa Buchanan mi je pisala: „Seveda je omenjal Kozake in vračanje in sem bila začudena, ko sem slišala, da so bili Alexandrovi protesti ignorirani, in kako ga je to delalo bolnega in jeznega. V svoji vojaški službi je bil romantičen, kot sta bila Pavel in Tedder, kar je v l. 1980 težko razložiti.“

Je zelo verjetno, da je Alexander ugovarjal in da je protest, ki ga navaja Mrs Buchanan, bil poslan med 22. majem — do takrat je bilo prisilno vračanje Kozakov prepovedano — in 25. majem, ko je Osmo armado proti svoji volji pooblastil, da jih vrnejo. Vendar za ta čas ni nobenega potrdila, da je protestiral pri tistih, ki so mu dajali navodila. Res, izmenjana poročila med Zunanjim uradom in Poveljstvom zavezniškega štaba dokazujejo, da so oni zvedeli o nameravanem vračanju šele potem, ko je bilo že končano, za kar so dali svoje privoljenje po izvršenem dejstvu. Pristojna avtoriteta, na katero bi se Alexander obrnil, da sproži tako vprašanje, je bil vsekakor Macmillan, ki je med 22. in 25. majem delal z njim v Caserti. Macmillan je pa trdil, da, če zavrnejo sovjetsko zahtevo, bi to pomenilo kršitev jaltske pogodbe. To je bil pomislek; tako je Alexander sporočil častnikom 5. korpusa, ki ga veže, da z operacijo nadaljuje.

Če se vrnemo k Alexandrovemu obisku v Treffenu 5. junija, je neverjetno, da bi se Scott upal javno kritizirati na tem sestanku, če bi ne vedel, da je Alexander istega mnenja. Prav tako tudi Alexander ne bi govoril tako odločno, kot je to storil vprič generalov McCreeryja, Keightleyja in Arbuthnotta, če bi mislil, da so oni direktno odgovorni za vse, kar se je zgodilo. (Archie Thurn se ne spominja, če sta bila McCreery in Keightley tedaj res prisotna, ko so o tem razpravljali). To je zelo verjetno, ker Alexander gotovo ne bi dovolil kakšne kritike njunih dejanj vpriču podrejenih. Karkoli že je Aleksander zvedel o Keightley-jevi in Arbuthnottovi vlogi pri teh vračanjih, izgleda, da ju ni imel za kriva. Onadva nista bila začetnika načrta, katerega izvedbo sta v dobri veri podprla. Ta kruti postopek s Kozaki, ki ga je delal bolnega, je bil samo izrodek politike, katerega — kot pravi Keightley — ni bilo mogoče opraviti na noben drug način.

General Arbuthnott je bil navzoč v sobi in je prav tako kot Alexander odločno obsodil, kar se je zgodilo. Od njega je Alexander zdaj hitro zvedel o divjih prizorih 1. in 2. junija v Peggetzu. „Buthy“ (Arbuthnott), sam jezdec in plemič, se je čutil zelo sorodnega Kozakom in jih je 18. maja osebno obiskal v taborišču. Vidno presunjen ob Arbuthnottovem pripovedovanju, je Alexander sklenil, da osebno poseže vmes in zagotovi, da se taki sramotni dogodki iz zanikrnosti ne ponove več.

Kakor se je Alexander hotel osebno prepričati, kako se godi slovenskim beguncem v Vetrinju, je tedaj iz istega namena odšel tudi v kozaško taborišče. Major D. J. Frogley, častnik Zavezniške vojaške uprave, je tedaj upravljal taborišče za brezdomce v Spittalu na Dravi. To taborišče je obiskal Alexander (verjetno — čeprav se major Frogley tega ne spominja več), spremljal pa ga je divizijski poveljnik Arbuthnott. Alexander je prosil za njegov terenski telefon. Ko je telefoniral, je Frogley ostal zunaj sobe, pozneje pa je govoril s častnikom, ki je bil navzoč. Zvedel je, da je Alexander govoril s poveljnikom bližnjega nemškega vojaškega taborišča (barake) in mu je dal natančna navodila za varstvo nekaj stotin „belih“ Rusov iz Lienza, ki so bili na tem, da bodo vrnjeni Sovjetom. Rezultat tega je bil, da so te ljudi odpeljali nazaj v Lienz in niso bili vrnjeni.

To poročilo majorja Frogley-a potrjuje Richard Roberts, ki je bil v tem taborišču odgovoren za socialno skrbstvo:

V tem taborišču (v Spittalu) smo imeli oddelek Kozakov, ki so bili na premiku. Tu so puščali konjske odeje in drugo različno opremo, ker je že bilo izdano povelje, da jih spravimo na vlak in pošljemo na rusko mejo. Ni dvoma, da bi pod Stalinovo vlado to bil njihov konec. Naslednja skupina, ki je prišla v taborišče, je tu ostala in ni bila vrnjena. To je bilo po ukazu Alexandra.

Iz Alexandrovega govorjenja v Treffenu je precej jasno, da je general oprostil odgovornosti, za kar je zvedel, da se je zgodilo. Tudi ni obdolžil Keightley-ja za brutalnost njegovih vojakov. 23. maja je Keightley zahteval dovoljenje za uporabo sile, če hočejo, da se postopek učinkovito izvede, kar je bil Alexander prisiljen vdano sprejeti.

Bilo pa je nasilje pri teh predajah, kar je Alexandra tako jezilo. Vendar, čemu skrivanje teh operacij, kar naj ti oprezni ukrepi zakrijejo? Ali je Alexander tedaj kaj zvedel o tajni vključitvi generala Krasnova in Škura in stotine drugih starih emigrantov med sovjetske državljane, ki so po Jaltski pogodbi morali biti vrnjeni? Skoraj gotovo, da ni. Medtem, ko je Toby Low javno zahteval dovoljenje za uporabo sile, v poročilih 5. korpusa ni nikjer omenjeno, da so med Kozaki tudi stari emigranti, da o njihovi nezakoniti vrnitvi niti ne govorimo. Generala Keightley in Low sta v tem šla do skrajnosti, da prevarata svoje nadrejene.

14. maja sta generalu McCreeryju poudarjala, čeprav sta vedela, da je to laž, da so vsi Kozaki sovjetski državljani in sta zamolčala sovjetsko zahtevo za izročitev Krasnova, Škura in drugih starih emigrantov. 25. maja sta ponovno poslala 15. armadi slovesno zagotovilo, da so Kozaki, ki bodo pre-

dani Sovjetom, vsi sovjetski državljani, kakor to določa pismo štaba AFHQ. Vendar je bilo prav ta dan ali blizu tega dne, ko je Keightley zavrnil Arbuthnotov ugovor proti vključitvi starih emigrantov med vrnjene.

Namen teh zvijač je mogel biti samo ta, da McCreery in Alexander ne odkrijeta podtalnega načrta in tudi ni verjetno, da je imel o priliki svojega obiska zvedeti resnico. Brez ozira na sramoto in upornost, bi Alexander pod nobenim pogojem ne smel tolerirati tako nečastne prevare od svojih podrejenih. Tudi če bi mislil, da bi bilo politično netaktično javno nastopiti zaradi take nepokorščine, je vendar nerazumljivo — tako je zdaj mnenje višjih oficirjev —, da bi Keightleyja pozneje priporočil za Vrhovnega poveljnika armad na Daljnem vzhodu, če bi bil na to opozorjen.

Novi v javnost dani dokumenti dokazujejo (so potrebni še nadaljnji dokazi?) Alexandrovo strašno jezo prav zaradi krutosti pri operacijah, katerim je on tako energično nasprotoval, in dejstvo, da je bila načrtna vključitev starih emigrantov med vrnjene Kozake prikrita Keightley-jevimi nadrejenimi.

Med 5. in 6. junijem, preden se je vrnil v Caserto, je Alexander prenočeval v hiši armadnega poveljnika blizu Čajne (Nöth). Drugo jutro je na poveljstvo 5. korpusa poslal zveznega oficirja z navodilom za preiskavo teh predaj. Ta častnik je ostal v Celovcu 7. in 8. junija, preden je mogel poročati o svojih izsledkih:

O Kozakih je ugotovil:

V arhivu korpusa mi nobenih podrobnosti o kakih izgredih med samo operacijo. Vsekakor pa je znano, da so se nerednosti v resnici godile, in korpus zdaj zbira te podrobnosti. Tozadevna poročila bodo končana v nekaj dneh.

V 8. diviziji so naleteli na težave. Namesto 28.000, kot so prvotno mislili, jih je bilo le 22.000; razlika je nastala v prekomernem maročilu hrane. Ob nalaganju na vlak so nekateri častniki demonstrirali.

Glede Jugoslovanov oficir poroča:

V primeri s Kozaki je bila predaja teh veliko manj težavna kot smo pričakovali. Iz vetrinjskega taborišča smo te Jugosl. s tovrnjaki prepeljali v Maria Elend (Podgorje ali na postajo Bleiburg/Pliberk. Spremstvo in straže so bile od First Guards brigade. Na postajah so te Jugosl. preiskali, če imajo kaj orožja, ter jih naložili na vlak po njihovih enotah. Ločili so četnike od Ustašev; častnikom, ženam in otrokom so preskrbeli sedeže.

Ko so bili vsi v vlaku, so se prikazali Titovi stražarji in prevzeli vlak, jugoslovanski komandant pa je podpisal prevzem. Kot je bilo mogoče zvedeti, tu ni bilo nobenega incidenta, dokler so bili v britanskih rokah, vendar je jugoslovanski LO (zvezni oficir) sporočil, da so bili na vlaku trije samomori, dva pa sta bila ranjena. Zadržanje jugoslovanskih stražarjev, v kolikor so videli vojaki 5. korpusa na postaji Maria Elend, je bilo korektno.

Pozneje je bilo sporočeno, da sta ušla še slovenski general Krener in

neki ustaški poveljnik, drugače pa od teh Jugosov ni nihče ušel britanskim ali jugoslovanskim stražam. Seveda bi ne bilo pametno sporočiti, da je pobegnil Vladimir Ljotić in drugi, ki so osebno poročali, kaj se je zgodilo z vrnjenimi. V 5. korpusu tudi ni bilo človeka, ki bi temu Alexandrovemu zastopniku prostovoljno dal kako poročilo o prevari, s katero so jih zvalili v smrt. Tako je iz zadrege poveljnikov 5. korpusa, ki so temu zveznemu častniku zatrjevali, in kot je bilo v poročilu, „da korpus zbira podatke“, Alexander vedel, da dogodki niso potekali brez vsakih težav.

Čez mesec dni, 3. julija, je štab 36. pehotne divizije pripravil podrobno poročilo o predaji Kozakov v Dravski dolini. Vsebuje vse tozadevne pisane odredbe z jasnimi določili o preiskavi državljanstva, kakor določa definicija AFHQ. Kdor te prebere, si ne more misliti, da bi bilo s tem mišljeno kaj drugega.

Ta vtis razsežno potrjuje tudi devet strani dolgo poročilo o teh operacijah. Iz tega vzemo sledeče:

V številu (Kozakov v Dravski dolini) je bilo vključeno neznano število brezdomcev, ki niso bili sovjetski državljani. Pomanjkaje dokumentov, hitrica in tajnost, s katerimi je bilo treba evakuacijo izvršiti, je delalo popoln osebni pregled nemogoč. Vendar so bili ob času predaje storjeni gotovi koraki, da so ločili osebe, ki so očitno spadale v te kategorije. Kot med Kozaki, je bilo tudi med kavkazijsko vojsko mnogo oseb, ki niso bili sovjetski državljani. Kakih 200 od teh so končno izločili in jih poslali v odgovarjajoča zbiralna središča.

Potem so bili podzvzeti ukrepi, ki so preprečevali, da bi bili nesovjetski državljani načrtno vrnjeni:

Pismo 5. korpusa 405/G od 21. maja, katerega kopija je priložena Appx „B“, je nudilo navodilo, katere formacije in edince se smatrajo kot sovjetski državljani. Treba je pripomniti, da, čeprav je to navodilo določalo, da se na posamične primere ni ozirati, razen kjer se to izrecno zahteva, so bile v 36. pehotni brigadi podzvezete mere, ki so bile pod določenimi pogoji v gotovem času možne, ki so zagotovile, da nesovjetski državljani niso bili vključeni med tiste, ki so bili vrnjeni sovjetskim oblastem.

Poudariti je treba, da je vse to čisto navadna laž. Nemogoče je reči, da ljudje niso imeli dokumentov, ko se takrat o tem ni nihče prepričal. Narejen ni bil noben uradni korak, ki bi državljanse drugih držav ločil od sovjetskih. V 36. pehotni brigadi ni bilo nobene odredbe, ki bi nesovjetskim Rusom zagotovila, da ne bodo vključeni med tiste, ki bodo vrnjeni v USSR, iz enostavnega razloga, ker je bilo častnikom, ki so te operacije vodili, izrecno rečeno, da morajo biti vrnjeni vsi Kozaki brez izjeme. V tej stvari sploh ni nobenega vprašanja. Poveljnik 36. pehotne brigade Geoffrey Musson, kot tudi bataljonski poveljnik, ki sta bila neposredno odgovorna, polkovnika Malcolm in Odling/Smee, potrjujejo, da oficirji na položaju sploh niso dobili nobenega navodila o pregledu državljanstva in niso niti vedeli, da obstaja.

Namen tega je bil, prevarati... Toda koga? Nihče pod činom brigadnega poveljnika ni imel prilike, da bi videl zapisnik. Če gremo višje po stopnji poveljstev, pridemo do štaba divizije in korpusa. Vendar bi najprej general Arbuthnott, za njim pa Keightley, morala najbolje vedeti, da ukaz o preiskavi državljanstva ni bil razposlan, ker sta prav ta dva posredovala tajno ustno odredbo in s tem pismeno postavila ob stran. Ne preostane drugega, kot da pogledamo še višje, da najdemo osebo ali osebe, ki naj bi ostale v temi. To sta gotovo samo še general McCreery in Field-Marshal Alexander.

Oseba, ki bi lahko dala odgovor na ta problem, je brigadir Musson (zdaj general Sir Geoffrey), ker je to poročilo njegove brigade. Vprašal sem ga, zakaj njegov štab tako odločno trdi, da je naredba o sortiranju državljanov bila razposlana in izvršena, če pa je on prvi, ki priznava, da to ni res?

General Musson mi je pojasnil, da je bil takrat, ko je bilo poročilo napisano, v Angliji na dopustu. V njegovi odsotnosti ga je nadomeščal polkovnik Odling-Smee od 5. „Buffs“, zato je bilo poročilo sestavljeno z njegovo odgovornostjo. To dejstvo dela potvorbo še bolj pomembno. Odling-Smee kot častnik na terenu, ki je bil odgovoren za vrnitev Kavkazijcev, je imel največjo možnost vedeti, da odredba o zasliševanju sploh ni dosegla bataljonskih poveljnikov. Iz tega sledi, da, ker v tej prevari ni igral nobene vloge, ampak je bil sam prevaran, ni imel osebnega razloga, da bi poročilo spreminjal.

Ko je general Musson postal pozoren na trditev, da so posamezna zaslišanja o državljanstvu bila izvršena, je potrdil, da je ta trditev netočna in je pristavil: „Zdaj, ko sem presenečen“. Zdaj odkrito poudarja, da je dobil ukaz, v katerem je bila glavna stvar, „da morajo vsi častniki oditi“. Resnično mislim, da zaslišanje na mojem področju nikoli ni bilo vzeto resno... Mislim, da je poudarek, da morajo biti vsi kozaški častniki iz te doline poslani v Spittal, preglasil vse drugo.“

Ko je Musson še enkrat prebiral to dolgo poročilo, misli, da jim je vzelo vsaj en mesec, da so ga sestavili. Ko se je vrnil z dopusta, tako se še spominja, je Odling-Smee rekel: „Imeli smo precej dela s pripravo poročila o evakuaciji Kozakov“. Zdaj je prepričan, da ga je nekdo zahteval za poseben namen. O tem ni bilo nobenih rutinskih zapisnikov, razen vojaškega dnevnika, in sem gotov, da je to moralo biti posebno poročilo. Zaradi obsežnosti in vsebine je bilo posebej zahtevano... mislim, da je bilo po obisku maršala Alexandra, ko se je začel lov na čarovnice in so morali poročati.“

Mussonova razlaga je pravilna. To poročilo vsebuje mnogo izjav častnikov in vojakov, ki so pri predajah sodelovali in mnogi natančno opisujejo krutosti in prelivanje krvi, ki je bilo s tem v zvezi. Tega niso skušali prikriti in izgleda, da je Alexander hotel zvedeti prav to, kako daleč so šli v nasilju. To ni bilo ponarejeno, a vseeno je ostala predaja starih emigrantov spretno prikrita tajnost. Glede odredb, ki so ohranjene v vojnem dnevniku, general Musson pravi, „da bi bile zanimive za zgodovinarja, vendar kakšne preiskave ne bi prestale“. To so svarilne besede, ki bi bile v korist napisane nad vrati Urada za javne listine in Državnih arhivov.

... (Sledi)

I. K.

Vas domača

46. let pozneje — — — — — grobov, ki jih ni.
Z vélike ceste sem te pozdravil, Tvoja pota so stéze,
pa si začudena obstala zazidáli so tvoje doline.
— pred tujcem — Potok je mrtva reka,
in tvoj obraz celo griči so manjši
bil mi je tuj. in travniki so razorane ledine.
O, da bi mogel vrniti se preje — — !
Po cerkvi na gričku Hiša očetova
sem te spoznal. je spomenik sreči,
ki je umrla.
Nekdaj Namesto petja na vási
bilá si kraljična vesela, ob večerih
tvoje zvonenje zavijajo psi,
je bila pesem namesto znamenja Bogu,
molitve in dela. je spomenik
Sedaj si otožna nevesta zločina v Rogu.
črnih pajčolanov, Nič več ni moje vasí — —
pobitih vaščanov
- ### Trije so odšli
- V domačo vas Ostala sem sama,
sem prinesel pozdrave prezirana in zaničevana
iz Teharij, — nezaceljena rana.
Toškega brezna — — —
in Roga. Ko povrneš se k njim
in nobeden se vrnil še ni. povej jim,
Na dvorišču da še vedno jih čakam
razdrtega doma, in z opustošenim gruntom
čakala je starka umiram.
sključena Če se povrnejo kdaj
in uboga. in me ne bodo našli doma,
„Ti sam si prišel — — ?“ ključ vežnih vrat
„Naših — pa ni — ?“ bo za tramom,
Trije so odšli, kakor takrat.
— trije — — —
in nobeden se vrnil še ni. Reci jim,
— — — da sem odšla
Doma so grunt nam razdjali. na žegnano njivo
Hiša razpada in, da jih z očetom
in polje so nam razprodali. tam bova čakala — oba.

kako so sestrelili teritorialci jugoslovanski helikopter. Padel je v Rožno dolino, ne daleč kjer smo se nahajali... Umaknili smo se in vrnili domov. Po cesti je bilo veliko slovenskih vojakov. Imela sem občutek, da gledam domobrance — na kapah so imeli slovenske zastave, na rokavu slovenski grb s slovensko zastavo. Tanki so se bližali Ljubljani in mejnim prehodom in pogazili vse, kar jim je preprečevalo pot. Sirene gasilcev in rdečega križa so zavijale po mestu.

Naslednjega dne so bile ceste blokirane. Avtobusi niso vozili. Odrezani smo bili od centra Ljubljane... Nismo mogli na kongres. Radio je poročal, da Združeni narodi menijo naj problem Jugoslavija sama uredi. Kaj bodo storile evropske države?

4 bombniki so napadli letališče Brnik. 2 letali sta obstreljevali kolono pri Medvedjeku. Jugoslovanski vojaki zapuščajo JLA in se predajajo.

Tiskovne konference v Cankarjevem domu so bile dnevno. Zelo uspešno jih je vodil minister za informacije Jelko Kacin. Naj navedem nekaj primerov. Kučan: „...Jugoslovanska armada pravi, da sosednje države skupno s Slovenijo in Hrvaško hočejo razrušiti socialistično Jugoslavijo. — To je smešno!“ Novinar: „Včeraj ste ukazali TO, da na napad z orožjem odgovori...“ Kučan: „Morda je bila to najtežja odločitev... Začeli so streljati JA — TO ni streljala...“.

Napadi so se nadaljevali zlasti na obmejnih krajih. Nekateri mejni prehodi so bili zaprti. Ivanu so svetovali prijatelji, da gre preko meje, zlasti, ker se pojavljajo „provokatorji“, po prejšnji terminologiji bi rekli „terenci“.

Jože in Emica sta prišla po naju in odpeljali smo se v Gorico, kjer so nas vljudno sprejeli v hotelu Palas, last prijatelja Vinka Levstika. Kmalu smo Slovenci iz Kanade, USA, Avstralije in Argentine napolnili njegov hotel. Tedaj smo ugotavljali, kako pomembno je to slovensko zaledje. Počutili smo se doma! Ves čas smo z zanimanjem sledili poročilom in vsem tiskovnim konferencam.

V nedeljo 30. 6. smo šli k maši na glavni trg — Travnik. Po maši je bilo protestno zborovanje na trgu pred cerkvijo. Zbralo se je veliko ljudi z različnimi napisi proti vojni in okupatorju. Ivan je v imenu argentinskih Slovencev govoril, gospa Emica pa v imenu Slovencev v Kanadi in USA. Oba so navzoči nagradili z aplavzi.

V Ljubljani je bil že nekajkrat letalski alarm. Uničil so anteno na Nanosu.

Ob 7. uri zvečer smo se odpeljali v Doberdob, kjer so proslavljali samostojnost Slovenije in protestirali proti okupacijski vojski. Dolgo v noč smo se razgovarjali s tamkajšnjimi Slovenci. Imaš občutek, da si v Sloveniji, ne pa na italijanski strani. Vsi govore slovensko. Sešli smo se z našimi znanci in prijatelji Špacapanovimi in Martinom Kranerjem, ki živi v Žabnici pod Sv. Višarji. — Vrnili smo se pozno v noč.

Naslednji dan smo obiskali s Tinco in Francijem Oblakom Goriški grad, s katerega je krasen razgled na Goriška brda. Dr. Urbanc pa naju je popeljal na izlet preko Brd v Čedad, preko reke Nadiže, kjer smo videli ostanke

srednjeveške dobe izza časov Longobardov. Ogedali smo si malo cerkev, ki je ohranjena kot muzej. Hodili smo po ozkih kamnitih cestah mimo starih longobardskih hiš, ki so še precej dobro ohranjene. Povsod je čistoča in red. Vrnili smo se opoldne. In spet smo bili pripeti na poročila iz Slovenije. Jugoslovanska vlada je dala ultimatum Sloveniji, Kučan pa je odgovoril, da je nesprejemljiv: „... Tako kot se mrtvega ne da obuditi, ne moremo samostojno Slovenijo preklicati...“

Opoldne smo se odločili in odpotovali v Celovec, kamor sta prišla naša Pavlinka in Boštjan. Odpotovali smo z express vlakom — Tinca, Franci, Darinka, Marjan Schiffrer in midva. Prekrasen je bil pogled na planine in alpske vasice. V prijetni družbi smo prišli ob 6. popoldne v Dijaški dom v Celovec, kjer nas je sestra Lamberta zelo prijazno sprejela. Kmalu se je Dijaški dom napolnil s Slovenci od vse povsod. Tudi tu smo bili pripeti na poročila iz Ljubljane.

Naslednji dan smo obiskali profesorja Luskarja na Kamnu. Je dobre volje in nasmejan, kot vedno. Obujali smo spomine na dijaška leta v Spittalau — v taboriščni gimnaziji. Naredili smo nekaj posnetkov in po prijazni postrežbi z domačim moštom in rženim kruhom z medom smo se poslovili. Še dolgo do ovinka, smo si mahali v pozdrav. Se bomo še kdaj srečali?

In spet poročila. — 16 ur je trajal sestanek na Brionih trojke — Slovenije, Jugoslavije in Evropske skupnosti.

Slovanska vlada je dala brionsko deklaracijo v sprejem parlamentu. „Slovenija je samostojna in se še bori za svojo samostojnost...“, je dejal Kučan. Vsa vojska mora v vojašnice. Na mejah mora biti tako, kot pred 25. 6. Carino pobirajo slovenski carinarji in jo dajo v skupno blagajno, ki se potem pravično razdeli.

Skupščina je predlog brionske deklaracije sprejela.

Minister Dular je prišel v Celovec v Dijaški dom na razgovor z nami. Povedal nam je prednosti brionske deklaracije. — Slovenija nastopa kot subjekt v mednarodni javnosti. — Dane so garancije, da se Slovenija v slučaju napada — prizna. Baj je hud razcep v vrhu Jugoslovanske armade. Mobilizacija je v Srbiji. Na občinski ravni je velik pritisk staršev otrok, ki služijo v vojski.

Končno smo se odločili, da naša šestorica odpotuje nazaj v Ljubljano. Potovali smo z vlakom... Celovec, Beljak, Področca, Jesenice — Ljubljana. Ljubljano smo našli še vedno vso odeto v čiste slovenske zastave, kot takrat ob slavlju.

V Ljubljani smo se srečale sošolke iz Lichtenturnovega zavoda na union-skem vrtu. Veselo je bilo srečanje, saj z mnogimi je celih 50 let, kar se nismo videli in preje doraščajoče deklice smo zdaj gospe v letih. Nekatere so prinesle slike še iz prve šole. To je bilo spominov. Spominjale smo se dobrih sester in sošolk, ki so že odšle...

Nedeljo sva uporabila za obisk sorodnikov v Bizoviku in Dobrunjah. Kaj vse so morali prestati naši ljudje pod komunističnimi valpti vsa ta leta!

Za soboto smo se dogovorili s Tinco in Francijem, da bomo obiskali

Vinka v Gorici. Našli smo ga v hotelu. Popeljal nas je preko Brd na števerjan v slovensko gostilno na kosilo. Prijetno je bilo med prijatelji v hladni senci kostanjev. Obujali smo spomine in delali načrte v čem in kako pomagat Sloveniji. V veseli družbi je kar hitro minil popoldan, morali smo nazaj v Ljubljano. Vračali smo se skozi vas Col, Črni vrh, kjer so partizani uničili domobransko postojanko, Godovič. Ustavili smo se v prijazni gostilni, da smo se malo osvežili, kajti dan je bil zelo vroč. Napravili smo nekaj posnetkov za spomin na lepe kraje — Hotedršica, Kalce in prišli smo v Logatec, v Vrhniko mimo Cankarjevega spomenika in že smo bili doma.

Naslednji dan nas je Jože C. popeljal v Vače. Peljali smo se ob Savi in potem po strmih gričih. Lep je bil pogled po dolinah in hribih, posejanimi s hišami in cerkvami. Prišli smo v Zgornjo in Spodnjo Slivnico, kjer je geometrično središče Slovenije in nadaljevali pot na Klenik, kjer smo srečavali ob poti razne lesne rezbarije domačih umetnikov. Prišli smo . Na Klenik, pod Malo Krono, kjer je bilo nekoč keltsko naselje in so našli več izkopenin. Janez Grile je našel vrč, katerega je umetnik posnel v 5x večji velikosti iz bronza in bakra z vsemi risbami, ki so zelo natančne, tako ugotavljajo znanstveniki — in ta je zdaj na ogled mimoidočim in izletnikom, ki zaidejo v te kraje... Tu so bili nekoč rudniki bakra.

Ivan se je srečal za razgovor s partizanskim zgodovinarjem Vladom Habjanom. Bil je uspešen razgovor.

25. 7. smo odpotovali na štajersko. Kljub dežju smo se odpravili na pot preko Trojanskih klancev — kjer smo poskusili okusne, že znane trojanske kroke — do Celja. Zavili smo na desno in obiskali Teharje. Ustavili smo se pri križu, prižgali svečke in pomolili. Ogledali smo si načrt taborišča, ki je bil na tabli. Ivanu je bil kraj nepoznan. „Tu nismo bili“, je dejal. Jože nas je zapeljal nazaj, naokrog, gori do jezera. — Ogromno jezero je bilo pod nami. Ivan je spoznal kraj. „Da, tu je bilo taborišče. Vse, kjer se razprostira jezero in ves ta ogromni prostor je bil poln domobrancev in skoraj vse so pobili. Tu spodaj so pobili častnike in tam v tisti gozdčič, ki je zdaj precej posekan, smo udarili ob zadnjem jurišu,“ se je spominjal Ivan. Kako krut je bil tisti čas! Še zadnji fotografski posnetek in nadaljevali smo pot proti Ormožu. Začelo se je jasni. Ko smo prišli v Ormož, ni več deževalo. Jožica in Franček K. sta nas bila vesela. To je bilo pripovedovanje in obujanja spominov. Brez njiju morda Ivana ne bi bilo več med živimi.

Po kosilu smo se odpravili preko Miklavža, mimo Kajžarja, Bojžeka, Gomile na Kog 82. Tu so Kolaričeve gorice. Ko smo se najedli sladkih češenj, smo nadaljevali pot mimo Svetinj do Jeruzalema. Lepa izletniška točka. Kako lep je razgled po Slovenskih goricah. Cerkev je bila zaprta. Gostišče je od leta 1652. Povsod naokrog se razprostirajo gorice. To so valoviti grički, posejani z vinsko trto in zidanicami. Tam daleč je Madžarska in na drugi strani Hrvaška. Vse gorice so polne grozdja in večji del je sedaj državna last.

Domov grede smo se ustavili v Svetinjah pri Kuplenu, to je taberna,

zelo lepo opremljena z lesom iz starih sodov. Na tramovih pod stropom stoji za okras pravi koleselj, skrinja, kolovrat, lončeni vrči. Na steni visi komat, trombon. Iz koša se vije navzdol zimzelen. Luči, ki vise s tropa, so glinasti vrči brez dna. Zares nekaj posebnega je to gostišče in vedno zelo obiskovano. Ima prekrasen razgled po Slovenskih goricah. Tudi po teh goricah smo opazili sledi zadnje vojne — uničenj tanki.

Naslednji dan smo se poslovili od prijaznih sorodnikov in prijateljev in se vrnili v Ljubljano.

31. 7. sva odpotovala v Novo mesto, da obiščeva prijatelja domobranca Ivana K. Na avtobusni postaji sta naju pričakala z ženo. Odpeljali smo se v Dolenjske Toplice. Ogledali smo si Zdraviliški dom. Tudi kopali smo se v zdravilišču. Proti večeru naju je odpeljal na svoj dom v Šmihel pri Novem mestu. Za zjutraj smo se dogovorili z gozdarjem Jožetom za ogled Kočevskega Roga. Med vožnjo nam je pripovedoval gozdar, kaj vse je doživel kot mlad 16-leten fantič v partizanih. Dolgo smo se vozili po gozdu v Rogu — kakih 16 km — in končno smo se ustavili ob velikem križu pod Krenom, kjer je največje grobišče pobitih domobrancev. Partizanski major Simo je bil glavni izvajalec pobojev, komisar 11. pobijalske brigade je bila komisarka Milka Planinc. Matko iz Gotne vasi je bil morilec. Pred umorom je pretepal žrtve.

Pod Krenom — grobišče — približali smo se spodaj do roba jame. V globini se vidijo kosti na kamenih policah. Prižgali smo sveče ob vsaki globeli in zmolili za pokoj. Potem smo se vrnili, kot smo prišli in se ustavili ob kažipotu Mecesnova gorica. Tu sta 2 grobišči Hrvatov. Nato smo se ustavili pri grobišču — Rogarski klanci. Tu so morili žrtve že med vojno. Pobijali so ljudi, ki so jih ugrabljali po vaseh, naše poštene, verne ljudi. Vsi ti leže v tem grobišču.

V bližini grobišča Cinkriž — dvojno brezno — je tudi grobišče Črna luknja.

Dvojno brezno sta zelo globoki brezni med skalami. Iz brezna se dviga visoka, pokončna skalna gladka stena, po kateri se ni bilo mogoče rešiti in priti iz grobišča. Povsod smo prižigali sveče in molili za uboge žrtve.

Ko smo se vračali na Podstenice, so povedali, da je bila tu vas kočevskih Nemcev, ki so jo požgali med vojno. Nobenega sledu ni več. Ni več ne šole, ne cerkve. Le ena hiša in sadno drevje globoko v gozdu pričajo, da se je tu nahajala nekoč lepa vas.

Priča Hudoklin pripoveduje, da so v junijskih dneh 1945 tu vozili jetnike iz zaporov. Komandir čete je bil doma iz Ribnice, politkomisar pa iz Doba Čuk Anton. Enota Zora 15 je bila v sestavi KNOJ-a, za stražo. Bila je zaščitna četa 4. bataljona v Cankarjevi brigadi. Novembra 1945 so iz zaščitne KNOJ-evske enote Skojevci 3 dni zakopavali grobove aretirancev.

Naslednji dan sva se poslovila od dobrih ljudi in se vrnila v Ljubljano.

Prvo nedeljo v avgustu je bilo v Bizoviku farno žegnanje. Obljubila sva vaščanom, da bova prišla k sv. maši in jih potem obiskala. Ivan je pel na koro — kot nekoč. Za ta dan smo imeli na programu zelo veliko obiskov.

Z vsemi bi se radi srečali in vrnili našim ljudem poguma. Govorila sem tudi z Branetom Zrimškom, eden redkih še živih komunističnih ustrahovalcev v vasi, ki živi v naši hiši. Povedal mi je, da bi zelo rad govoril z Ivanom. Slep je že in težko hodi. Ivan je šel k njemu... „Veš, Ivan, saj nisem bil tak, kot govore o meni. Vaše sem branil...“ se je kazal dobrega in se opravičeval. Ni bilo veliko časa, ker so nas že drugje pričakovali. Že po polnoči smo se poslovili v zadnji hiši in odšli domov. Zdi se mi, da so po našem obisku naši dobri ljudje bili bolj pogumni. Fantje iz Bizovika in okolice so želeli, da bi prišel Ivan v gasilski dom, da jim pove še drugo resnico. „Kajti v šoli so nas učili eno resnico, doma pa so se bali povedati in govoriti o drugi resnici.“ Domenili smo se za četrtek zvečer ob 8. uri.

V sredo sva obiskala g. nadškofa šuštarja. Z zanimanjem naju je poslušal in svetoval.

V četrtek zvečer se je zbralo v gasilskem domu v Bizoviku precej vaščanov. Ivan jim je govoril, zakaj se je odločil za borbo proti komunizmu. Kaj je bila postojanka Sv. Urh. Zakaj taka gonja proti Sv. Urhu. Potem je bila debata dolgo v noč. Fantje so bili veseli. „Verjamem ti, ker čutim da govoriš resnico,“ je dejal B., eden od njih. Tudi p. Vid je prišel (župnik v Sostrem). Saj njega zanima vse, kar se tiče Sv. Urha — spada pod njegovo faro.

Prišel je dan slovesa. Poslovili smo se od bele Ljubljane, naše drage Slovenije, naših domačih in prijateljev. Ob pol petih popoldne je letalo Adria odletelo iz Brnika proti Zagrebu nato v London. V Buenos Aires smo prispeli ob 10,10 dopoldne. In bili smo spet doma.

Ni bil turizem namen našega potovanja, niti ne čustven obisk domovine. Glavni namen je bil našim ljudem, ki so še vedno prežeti strahu pred komunističnim terorjem, dati poguma in povedati vso resnico naše borbe proti komunizmu. V veliki meri je to uspelo. Pisali smo v časopise — revije, govorili, imeli razne intervjuje, sestanke. Marsikaj je odpadlo zaradi vojne, kot okrogla miza na TV, ki je bila že napovedana na dan, ko se je začela vojna in nekateri kontakti.

Ob povratku v Buenos Aires so me neprijetno presenetile vesti, ki so jih nekateri širili ob naši odsotnosti. Ne razumem jih — zakaj vsa gonja proti?

NAŠI MRTVI

V mesecu oktobru 1991 so v Argentini umrle sledeče gospe:

V Villa Tesei gospa **Tatjana Vovk**,

V Castelarju gospa **Antonija Pernišek**.

V Olivosu gospa **Zora Peršuh**.

Vsem umrlim večni mir in pokoj, sorodnikom pa naše občuteno sožalje.

VETRINJSKO POLJE

(Nadaljevanje)

Slovensko ljudstvo pred drugo vojno ni bilo izraziteje politično prebujeno in organizirano. Zlasti večinsko kmečko je bilo povezano v eno samo stranko, ki je prevladovala od prvih volitev s splošno in enako volilno pravico na začetku tega stoletja. Slovenska ljudska stranka je nosila breme izključujočega svetovnonazorskega izhodišča in samooklicanega duhovnega poslanstva. Vsako usmerjanje zoper njo je dobilo predznak njenega ogrožanja vere in Cerkve. Tu je koreninila njena bojevitost, ki se je stopnjevala z grozečim nasprotnim izključujočim svetovnim nazorom, opirajočim se na nasilne prevratniške postopke. Mednarodne politične okoliščine, predvsem izbruh in potek druge svetovne vojne, so omogočile nepopustljiv spopad in obračun s slovensko idejnopolitično tradicijo, z njenimi nosilci in privrženci. Obrat je bil popoln in povezan z neizmernimi človeškimi žrtvami, ki so bile prizadane slovenskemu narodu, za popolno ideološko zmago zlasti s pokončanjem dobljenih nasprotnikov. Vsidrala se je nasprotna idejnopolitična in svetovnonazorska smer in se institucionalizirala kot edina veljavna, odredilna in izključna, na vseh ravneh, uresničujoča materialistični pogled na svet in komunistično socialno doktrino. Ljudi si večinoma ni pridobila v takem obsegu kakor jih je imela tradicionalna slovenska družba, a si jih je s svojimi institucionalnimi sredstvi, s psihološkimi metodami in družbenimi ravnarji nepopustljivo podrejala. Toda zelo dolgo je to trajalo in je tako privedlo do strahovitega nazadovanja v vsakem pogledu in do ogrožitve slovenskega naroda kot celote. Dolgo je trajalo do spoznanja in pripoznanja resnice, da brez notranje privrženosti ljudi doktrina ne more računati na uspeh. Po koncu obdobja osebne režime kot institucionalizirane revolucije ideologija ne more računati niti na svoj goli obstoj. Tako je tudi zaradi splošnega zatona ideologij po svetu.

Po vseh teh izkušnjah se mi zdi več kakor primerno postaviti vprašanje, ali naj se katoličani na Slovenskem v prihodnje organizirajo politično na verski oziroma idejni osnovi? Ali ne bi bilo razumneje ustanoviti združbo ali gibanje, ki ne bi skrivalo, da se navdihuje ob vsebini krščanstva, v svoje vrste pa bi sprejemalo tudi ljudi, ki jih krščanski nazor ne moti? Sicer pa naj bi se, kakor v svetu tudi pri nas, kristjani vključevali v poljubne politične skupine, ki ne deklarirajo ateizma. Ateistične jih že doslej niso sprejemale in jih ne bodo v prihodnje, če ostanejo zveste svojim načelom. Zgodovinska izkušnja z bojevitim katolištvom, z njegovim ultramontanskim delom, in prav tako živa, še trajajoča in dosti hujša izkušnja z boljševiškim ideološkim totalitarizmom, ki je institucionaliziran zavladal nad človekom in njegovo duhovnostjo, je tako tragično obremenjujoča, da bi morala biti možnost ponovitve izključena.

Malega travna leta 1989